

Parapatics Andrea

Nyugat-magyarországi beszélők nyelvi-nyelvjárási attitűdjei. Részeredmények

1. Bevezetés

A társadalom és a gazdaság változásai, az urbanizációs és a mobilizációs folyamatok a nyelvjárások életére is befolyással voltak. Területiségük és használati körük szűkebbé vált, a legfeltűnőbb nyelvjárási jegyek visszaszorulóban vannak, és már csupán minimális mértékben számolhatunk egyesnyelvű, azaz olyan beszélőkkel, akik ne sajátították volna el a köznyelvet vagy a regionális köznyelv valamely változatát. Másfelől viszont: „Vonatkozó fölmérések hiányában, de a hétköznapi tapasztalatok szerint kijelenthető, hogy a hozzávetőlegesen 12,5–13 millió magyar anyanyelvűt tekintve a magyarok spontán beszélt nyelvhasználata többségében ma is regionális vagy regionális színezetű. Nyelvjárási nyelvhasználattal elvileg bárhol és bármikor találkozhatunk. Nemcsak kisebbségi környezetben (ott gyakrabban), hanem Magyarországon is. Nemcsak falvakban, hanem városokban is” (Kiss, 2017, 201. o.).

Mivel a közoktatás a gyakorlatban jellemzően egynormájú nyelvszemléletet követ (l. pl. Jánk, 2019; Parapatics, 2020a, de elméletben vö. a Nemzeti alaptanterv vonatkozó tételeit, vö. pl. szintén Parapatics, 2020a), a nyelvjárási háttérrel nem kiegészíti a köznyelv (additív anyanyelvi nevelés), hanem felcseréli (szubtraktív nevelés). Míg a hozzáadó anyanyelvi nevelés (vö. pl. Dudics Lakatos, 2020), illetve a funkcionális–szituatív kettősnyelvűségre nevelés (vö. Kiss, 2001, 150. o.) tudatosabb nyelvhasználókká tehetné a nyelvjárási háttérű beszélőket, hiszen megtanítaná a beszédpartnertől és a nyelvhasználati színtértől függő nyelvváltozati kódváltást, addig a felcserélés a beszélők nyelvi bizonytalanságérzetéhez és a területi variabilitással kapcsolatos negatív attitűdökhöz vezethet, különösen akkor, ha a beszélő kevésbé tudatos saját nyelvi repertoárjának különféle forrású elemeit illetően (újabb eredményekhez l. pl. Berente et al., 2016; Parapatics, 2020a). A jelen tanulmányban azt vizsgálom, milyen nyelvi attitűdökkel, nyelvjárási tudattal bírnak a szülői, nagyszülői korosztályba tartozó beszélők, akik gyermekeiket,

unokáikat e téren is szocializálják akár mintaadással, akár direkt megjegyzések, tanácsok, figyelmeztetések útján.

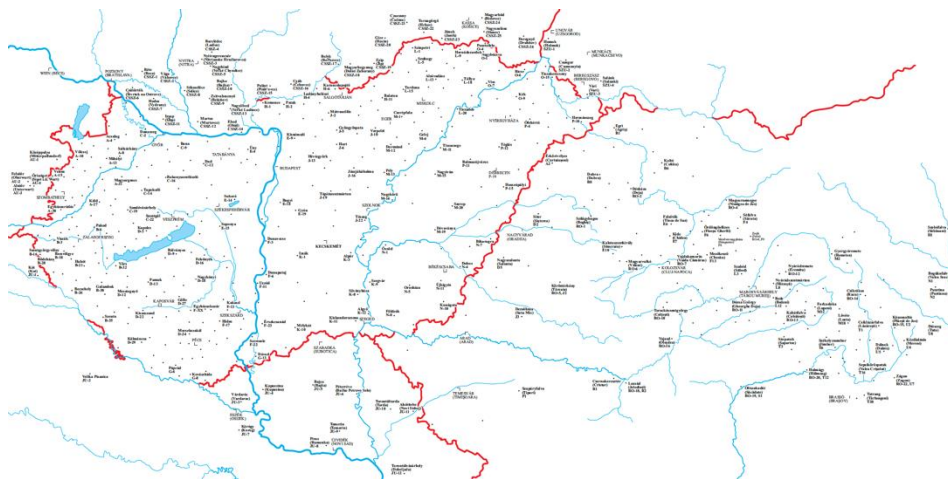
2. A kutatási háttér

2007-ben kezdte meg működését a Magyar Tudományos Akadémia által finanszírozott, szervezetileg az Eötvös Loránd Tudományegyetem Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszékéhez kapcsolódó Geolingvisztikai Kutatócsoport. Célja nagy mennyiségű szinkrón regionális adat gyűjtése volt egy második általános magyar nyelvatlasz, az Új magyar nyelvjárási atlasz (a továbbiakban ÚMNYA.) koncepciójához. A magyar nyelvtudomány eddigi egyetlen, a magyar nyelvterület egészét lefedő nyelvatlasza A magyar nyelvjárások atlasza (MNYA.), amelynek adatait 1949 és 1964 között gyűjtötték.

A Geolingvisztikai Kutatócsoport programja kettős volt. Egyik céljaul az MNYA. kérdéseinek részleges (1162 kérdésből 220) újrakérdezését tűzte ki ritkított kutatópont-hálózaton. Ez a következőképpen szerepelt a kutatási tervben: 100 magyarországi, 40 romániai, 26 szlovákiai, 6 szerbiai, 4-4 ausztriai, horvátországi és ukrainai, 2 szlovéniai kutatópont (l. az 1. képet). Az új program tehát a magyarországi kutatópontok mennyiségét csökkentette a nagyatlasz kutatópont-hálózatához képest, és valamennyi határon túli kutatópontját megtartotta, Romániához pedig többletkutatópontokat választott ki A romániai magyar nyelvjárások atlasza (RMNYA.) kutatópontjai alapján. Így az Új magyar nyelvjárások atlaszhoz gyűjtött anyag lehetőséget ad követéses vizsgálatra, valamint valóságos-
idő-vizsgálatra, arra, hogy egyazon közösség múltbeli és szinkrón állapotát egybevesse (a projekt jelentőségéről, időszerűségéről, szükségességéről és későbbi hasznosíthatóságáról részletesen l. Kiss, 2006).

A program másik célja az volt, hogy 48 új, szociolingvisztikai jellegű kérdés, illetve az azokra kapott válaszok révén a magyar nyelvterület egészére vonatkozóan kutathatóvá váljanak szociodialektológiai (pl. nyelvi mentalitás) és egyéb témakörök (pl. grammatikalitási ítéletek).

A munkaterv szerint a gyűjtők kutatópontonként legalább 10 adatközlőtől kérdezték ki a dialektológiai és a szociolingvisztikai interjút, amelyeket legalább 20–30 perces szabad beszélgetés rögzítése vezetett be. Az egy településen megkeresett adatközlők ideális esetben egyenlő arányban képviselték mindkét nemet, és négy különböző korosztályba tartoztak: 30–45, 46–60, 61–70 éves, 70 év fölötti (l. a Gyűjtési útmutatót a kutatócsoport honlapján: URL1). A gyűjtők törekedtek arra, hogy alacsony iskolai végzettségű, így a köznyelvi hatásoknak kevésbé kitétt, lehetőség szerint az adott településen tősgyökeres vagy legalább régóta ott élő adatközlőkkel készítsenek interjúkat.

1. kép. Az ÚMNyA. követéses vizsgálatához kijelölt kutatópont-hálózat

Forrás: A Geolingvisztikai Kutatócsoport honlapja (URL1)

A kutatócsoport munkája 2012-ben befejeződött. A korszerű módon, magas minőségben rögzített, több tízezer órányi hangfelvétel feldolgozása máig nem történt meg szisztematikusan és átfogó módon, csupán kisebb elemzések születtek (pl. Kiss, 2010a; 2010b; Zelliger, 2011; Parapatics, 2012; Iglai, 2017). „Az atlaszmunkálatok azonban valójában a feldolgozásokkal válnak teljessé, a tudomány számára maradéktalanul kiaknázhatóvá” (Kiss, 2006, 138. o.).

A jelen tanulmány ennek a hangarchívumnak az egyelőre részleges feldolgozásába nyújt betekintést egy olyan egyéni kutatási projekt részeredményeként, amely az ÚMNyA. összes magyarországi kutatópontján rögzített összes szociolingvisztikai interjú lejegyzését, adatbázisba rendezését és vizsgálatát vállalta 2020 és 2023 között. A dolgozat egyrészt első ízben közöl számszerű, pontos és részletes adatokat átlátható módon arról, hogy miként valósult, valósulhatott meg a gyakorlatban a Geolingvisztikai Kutatócsoport tervezett programja, egyelőre a nyugat-magyarországi kutatópontok tekintetében. Másrészt az ezen a területen rögzített szociolingvisztikai interjúk elemzésével részeredményeket ismertet a megkérdezettek nyelvi-nyelvjárási tudatáról, attitűdjeiről, nyelvhasználatáról. Ezek által pontosabb képet kapunk arról, milyen konkrétumokkal számolhatunk az ÚMNyA. hangarchívumában, továbbá arról, hogy a rögzített adatok mit árulnak el a beszélőközösség nyelvi mentalitásáról, amely csupán az egyik kutatási kérdéskör az archívum által nyújtott számos lehetőség közül.

A tanulmány szerzője kezdettől részt vett a Geolingvisztikai Kutatócsoport munkájában, 2007-től az ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai,

Dialektológiai Tanszéke demonstrátoraként, majd az ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola doktoranduszaként, 2010-ben pedig tudományos segédmunkatársként csatlakozott a kutatócsoporthoz a TÁMOP-4.2.1/B-09/1/KMR-2010-0003 projekt keretében a program 2012-es zárásáig. 2020 szeptembere óta a Geolingvisztikai Kutatócsoport volt vezetője, Kiss Jenő engedélyével dolgozik az ÚMNyA. hangarchívumának nyers anyagával.

3. Az ÚMNyA. nyugat-magyarországi szociolingvisztikai interjúiról

Aki valaha végzett terepmunkát, jól tudja, hogy a tervezett mintavétel a valóságban nem mindig kivitelezhető maradéktalanul. Sokszor csupán az adott kutatóponton felvenni kívánt interjúk szervezésekor derül fény olyan demográfiai jellemzőkre, a településen az elmúlt évek, évtizedek során bekövetkező különféle (pl. gazdasági, ipari, társadalmi stb.) változásokra, amelyek nem teszik lehetővé vagy éppen értelmetlenné teszik a gyűjtést, legalábbis az adott kutatási téma szempontjából. „A Baranya megyei Mecsekszakáll például ma már az üdülőtelepülés, Orfű része, és a lakosságcsere olyan kiterjedt, hogy mindössze két helyi lakost találtunk, a többi ház tulajdonosa vagy külföldi, vagy a közeli városokból: Pécsről, Dombóvárról stb. kiköltözött lakos” – írja Schultz Judit, a Geolingvisztikai Kutatócsoport egyik tagja a a gyűjtési tapasztalatokat összegző tanulmányában (Schultz, megj. e.). Máskor emberi szempontok gátolják a munkaterv maradéktalan kivitelezését. Például: Mivel a 220 pontból álló dialektológiai kérdőív kikérdezése esetenként akár másfél-két órát is igénybe vett a kötetlen beszélgetéssel együtt, a szociolingvisztikai kérdőív 48 kérdésére gyakran már nem tudtak, vagy éppen nem akartak időt és energiát szánni az adatközlők, akkor sem, ha a gyűjtést gondos, helyi kapcsolat-tartót is bevonó szervezőmunka előzte meg.

E nem elhanyagolható tényezők miatt volt olyan kutatópont tehát, ahol a terv ellenére mégsem készült egyetlen interjú sem, máshol igen, de tíznél kevesebb adatközlővel és/vagy nem a várt életkori és nemi eloszlással. Több kutatópontról viszont tíznél is több dialektológiai és szociolingvisztikai interjúval számolhatunk (l. alább).

A Nyugat-Magyarországon (itt: a Dunától nyugatra, illetve délre eső, az országhatárokon belüli kutatópontokon) rögzített szociolingvisztikai interjúk számáról és rétegzettségéről az 1. táblázat ad áttekintést. A táblázatban használt rövidítések feloldása a következő: ak. = adatközlők száma; f = férfi; n = nő; o. = általános iskolai osztály, előtte számmal jelölve az elvégzett évfolyamok számát; szakm. = szakmunkásképző; szakisk. = szakiskola; tech. = technikum; ip. = ipari iskola, zárójelben jelölve a háromtól eltérő mennyiségben elvégzett évfolyamok számát;

agr. ak. = agrár akadémia; ér. = szakközépiskolai vagy gimnáziumi érettségi vizsga; OKJ = Országos képzési jegyzékben szereplő szakképesítés; főisk. = főiskola; egy. = egyetem; nv. = nem válaszolt.

1. táblázat. Az ÚMNyA. koncepciójához Nyugat-Magyarországon rögzített szociolingvisztikai interjúk adatközlőinek rétegzettsége

Megye	Kutatópont (ak.)	Korosztály			
		30-45 éves	46-60 éves	61-70 éves	70 év fölötti
Győr-Moson-Sopron	Acsalag (9)	30, f, szakm. 39, n, ér. 40, ffi, szakm.	-	63, n, 8 o. 61, n, 8 o. 68, n, 8 o. 68, n, 8 o.	71, f, 8 o. 80, f, 6 o.
	Bakony-szentlászló (6)	43, n, főisk. 45, f, tech.	-	-	73, n, főisk. 77, f, 8 o. 81, f, 8 o. 75, n, ér.
	Lipót (6)	-	58, f, tech.	62, n, szakm. 65, f, szakm. 76, f, 8 o.	71, n, 4 o. 83, n, 6 o.
	Mihályi (12)	38, n, ér. 42, f, szakm.	52, f, ip. 58, n, szakisk.	66, f, ip. (2) 66, n, tech. 66, f, 8 o. 68, n, 8 o.	71, n, 8 o. 76, f, 8 o. 79, n, tech. 85, f, 6 o.
	Szilsárkány (10)	35, n, tech.	54, n, ér.	65, n, 8 o. 65, n, 8 o. 68, f, agr.ak. 70, f, tech. 70, f, tech. 77, f, nv.	71, n, ér. 74, f, 8 o.
Komárom-Esztergom	Dad (10)	38, n, ér. 43, f, főisk.	47, n, főisk. 49, f, ér.	61, f, tech. 61, n, ér. 66, n, 8 o. 70, f, tech.	78, f, 8 o. 78, n, 8 o.
	Úny (10)	41, f, OKJ	51, n, 8 o.	62, n, ér. 70, f, 8 o.	73, f, ér. 74, n, 8 o. 76, n, 8 o. 81, n, 8 o. 83, n, 6 o. 85, f, 6 o.

Megye	Kutatópont (ak.)	Korosztály			
		30-45 éves	46-60 éves	61-70 éves	70 év fölötti
Veszprém	Kapolcs (5)	33, f, szakm.	48, n, ér. 52, f, szakm.	69, f, főisk. 69, n, 8 o.	-
	Magyargencs (2)	45, n, szakm.	-	64, n, 8 o.	-
	Tapolcafő (7)	-	50, n, ér. 54, f, ér. 59, f, ér.	67, n, 8 o.	71, n, 8 o. 72, f, 8 o. 80, n, 9 o.
Fejér	Soponya (5)	-	49, f, 8 o.	63, n, 8 o. 68, n, 8 o.	72, f, 8 o. 73, n, 8 o.
	Sukoró (6)	-	52, f, tech.	61, f, ér. 62, n, 8 o.	71, n, 8 o. 74, f, 8 o. 96, n, 6 o.
Vas	Egyházas- rádóc (8)	31, f, szakm.	53, n, szakm.	63, n, 8 o. 63, n, 8 o. 63, n, 8 o. 65, n, 8 o. 68, f, ér. 70, f, 8 o.	-
	Káld (10)	40, n, 8 o.	51, n, 8 o. 55, f, szakm.	67, n, 8 o. 68, f, 8 o.	71, n, 8 o. 72, f, 8 o. 74, n, 8 o. 75, f, 8 o. 81, n, szakisk.
	Rábagyarmat (10)	25, n, főisk. 45, f, főisk.	51, n, egy. 52, n, ip. 57, f, ér.	70, n, 8 o. 70, n, szakm.	79, n, 8 o. 81, n, 8 o. 84, f, 8 o.
	Szalafő (12)	38, f, tech. 42, n, ip.	48, n, 8 o. 50, f, ip. 54, n, 8 o. 54, f, szakm.	62, n, 8 o. 67, n, 8 o. 68, n, 8 o. 68, n, 8 o.	71, n, 8 o. 74, n, 8 o.
	Velem (6)	33, f, ér.	51, n, ip. 58, n, főisk.	64, n, főisk. 67, n, 8 o.	71, f, 8 o.
	Viszák (10)	33, f, ip. 40, n, szakisk.	54, n, 8 o. 55, f, 8 o.	62, f, 8 o. 63, f, szakisk. 69, n, 8 o. 69, n, 8 o.	81, n, 8 o. 84, f, 6 o.

Megye	Kutatópont (ak.)	Korosztály			
		30-45 éves	46-60 éves	61-70 éves	70 év fölötti
Zala	Pakod (10)	42, f, szakisk.	51, n, ér. 55, f, ér. 56, f, ip. 58, n, főisk. 58, n, tech.	62, f, 8 o. 70, f, 8 o.	82, n, 8 o. 83, n, 6 o.
	Szentgyörgy- völgy (8)	33, n, szakm. 34, f, 8 o.	51, n, ip. 51, n, ip.	65, n, 8 o.	72, f, szakisk. 75, f, 8 o. 84, n, 6 o.
Somogy	Gölle (7)	-	54, n, szakm. 54, n, ér. 59, f, 8 o.	64, n, ér.	75, n, 7 o. 76, f, 8 o. 79, n, 8 o.
	Mesztegyő (13)	38, n, szakm. 43, f, szakisk. 45, n, 8 o.	50, f, szakm. 50, n, szakm. 55, f, ip.	65, n, 8 o. 66, f, 8 o. 66, f, ip. 68, n, 7 o.	74, n, 7 o. 80, n, 8 o. 81, f, 8 o.
	Szenta (10)	40, n, szakm. 40, f, szakisk. 45, f, főisk.	49, f, ip.	64, n, 8 o.	71, n, 8 o. 74, n, 8 o. 77, f, 8 o. 80, f, 7 o. 80, n, 8 o.
	Vörs (6)	35, n, ér.	-	64, f, szakm. 65, n, szakm. 65, f, 6 o. 68, n, 8 o.	73, n, 8 o.
Tolna	Decs (12)	-	57, n, főisk. 60, f, tech.	67, n, 8 o. 68, n, 8 o.	71, n, 8 o. 72, f, szakm. 73, n, 8 o. 73, n, 8 o. 73, n, 8 o. 74, n, 8 o. 81, n, 8 o. 84, f, 8 o.
	Felsőnyék (10)	32, n, főisk. 32, f, főisk.	55, f, szakm. 55, n, 8 o.	61, n, 8 o. 63, f, szakm. 65, n, 8 o. 69, f, ér. 70, n, 8 o.	82, f, 8 o.

Megye	Kutatópont (ak.)	Korosztály			
		30-45 éves	46-60 éves	61-70 éves	70 év fölötti
Baranya	Kovácsbuda (8)	34, n, szakm.	56, f, 8 o. 60, f, ip.	63, n, 8 o. 65, f, szakm. 65, n, ér. 69, n, 8 o.	72, f, 8 o.
	Páprád (6)	42, n, 8 o.	47, f, szakm. 48, n, ér. 56, f, ip.	-	72, f, 8 o. 85, n, 4 o.
	Zengővárkony (10)	38, n, ér. 44, f, szakm.	46, n, 8 o. 54, f, ér.	61, n, szakm. 69, n, ér. 70, f, 8 o.	75, n, 8 o. 76, n, 8 o. 77, f, 8 o.

Forrás: Saját munka

Néhány összegző információ a táblázatban foglaltakról: Nyugat-Magyarországon az ÚMNYA. projekt során 33 kutatóponton 283 fővel készült szociolingvisztikai interjú. Ebből a táblázatban nem szerepel 4 kutatópont 39 adatközlője. Az Egyházaskozár, Hidas és Kakasd kutatópontokon készült interjúkat a fent említett egyéni kutatási projekt során nem dolgozom fel, tekintettel arra, hogy e három községben az oda települt bukovinai székely és moldvai magyar adatközlőket keresték fel a gyűjtők. Így tehát 30 nyugat-magyarországi kutatópont 251 adatközlőjének adatait dolgozom fel, ebből a Máriaújfalu kutatóponton készült 7 szociolingvisztikai interjú adatai egyelőre nem hozzáférhetőek, ezért azok szintén nem szerepelnek a táblázatban. Az így maradt 244 adatközlőből 141 nő és 103 férfi. A legfiatalabb 25 éves, a legidősebb 96. Hat kutatóponton nem készült interjú a legfiatalabb korosztály tagjaival, 3-3 kutatóponton a 46-60 év közöttiekkel és a 70 évesnél idősebbekkel, 1 kutatóponton a 61-70 évesekkel, ebből egy település (Bakonyszentlászló) az, ahol két korosztály válasza is hiányoznak. A legalacsonyabb iskolai végzettség a négy elemi osztály (1 fő), a legmagasabb az egyetem (2 fő), és 1 fő nem válaszolt erre a kérdésre. 131 adatközlő iskolai végzettsége 8 osztály vagy az alatti, ebből csupán 15 fő tartozik a 60 év alatti korosztályba. Érettségi vizsgát 29 fő tett legmagasabb végzettségként, és további 16 fő ennél magasabb képzettséget is szerzett (1 fő OKJ-s szakképesítést, 14 fő főiskolai, 1 fő egyetemi diplomát).

Magyargencs kivételével mindegyik kutatóponton készült legalább 5 szociolingvisztikai interjú, ebből 14 helyen legalább 10, ebből Mihályiban és Decsen 12, Mesztegyőn 13. Volt olyan kutatópont, ahol több interjút is rögzítettek, ám a végső elemzéshez azokból kevesebb használható fel. Ennek két oka lehet: 1) A gyűjtők csak úgy tudták kikérdezni a kérdőívet, hogy egyszerre két adatközlő vett részt a

beszélgetésben, ami technikailag (pl. egymás szavába vágnak) és tartalmilag (pl. nem mindketten válaszolnak minden kérdésre, és/vagy befolyásolják egymást a válaszadásban) is problémás. 2) A kutatóponton két különböző időpontban történt terepmunka az ÚMNyA.-hoz, és a gyűjtő(k) részben azonos adatközlő(k)höz mentek vissza, tehát voltaképpen duplumok születtek. Megjegyzendő, hogy ezek a felvételek sem haszontalanok, hiszen sok tanulsággal járhat egy beszélő két különböző alkalommal elhangzott véleményének összevetése, miként annak a vizsgálata is, hogyan hat egyik adatközlő nyelvi attitűdje a másikéra, ki hogyan változtatja meg véleményét a beszélgetés során a mellette ülőhöz igazodva, vagy éppen tart ki saját gondolatai mellett. A jelen tanulmányban, illetve az említett hároméves kutatás során ezeket azonban nem dolgozom fel.

4. Nyugat-magyarországi beszélők nyelvi-nyelvjárási attitűdjei

4.1. Célok, hipotézisek

A hároméves egyéni kutatás célja annak a vizsgálata az ÚMNyA. adatai alapján, hogy a megkérdezett magyarországi beszélők mennyire vannak tudatában saját nyelvhasználatuk területi meghatározottságának és sajátosságainak, hogyan viszonyulnak ehhez és környezetük beszédmódjához, és hogy milyen tapasztalataik és ismereteik vannak a nyelvi variabilitásról általában.

Hipotézisem szerint nincs minden beszélő tisztában saját és települése nyelvhasználatának regionális jegyeivel, falujuk beszédmódját sokan köznyelvnek tartják, más régiók tőlük eltérő nyelvi sajátosságait viszont érzékelik és értékelik. Bármit is gondolnak saját településük beszédmódjáról, a legtöbben feltehetően kedvelik azt. Feltételezem, hogy az adatközlőket érték már negatív élmények beszédmódjuk regionális jegyei miatt, és hivatalos szituációkban igyekeznek kerülni azokat (azok, akik észlelik ezeket saját magukon). A tájszólást elsősorban az idősebb beszélőknek tulajdonítják, ebből (is) következően a nyelvjárási beszéd eltűnését jósolják. Ezt az adatközlők egy része negatívan élné meg, utalva annak értékességére, a tájszavak által megőrzött, de tovább nem adott tudásra, mások pozitívan amiatt, hogy az a település fiatalabb lakosainak magasabb iskolai végzettségéből adódna, amely „szebb” kiejtést eredményez.

A jelen tanulmány ezeket a hipotéziseket néhány nyugat-magyarországi kutatópont adatközlői körében teszteli, majd összehasonlítja az ÚMNyA. hangarchívumából ezen az országrészen korábban már elvégzett vizsgálatok eredményeivel.

4.2. Anyag és módszer

A vizsgálathoz az ÚMNyA. két Zala és két Vas megyei kutatópontján készített szociolingvisztikai interjúkat dolgozom fel a kérdőív első egységében található kérdésekre fókuszálva, például: Beszélnek-e itt, ezen a településen tájszólásban?

Szebben beszélnek itt, mint a szomszéd településeken? Van-e különbség ezen a településen az idősebbek és a fiatalabbak beszéde között? Mit gondol, megmarad itt a nyelvjárási beszédmód a jövőben is? Sajnálná, ha megszűnne a településükön a nyelvjárási beszédmód? Ugyanúgy beszél városban vagy hivatalos helyen is, mint itthon/otthon családi körben? Előfordult, hogy megszólták nyelvjárási beszédmódja miatt? A felvételek elemzése és a következtetések megfogalmazása során szem előtt tartom azt, hogy az idegen gyűjtőkkel folytatott párbeszéd erős ön-reflexiót vált ki mind az objektív, mind a szubjektív adatok közlése terén. Így, az interjúhelyzetből fakadóan, kivétel nélkül tudatosan közölt, bizonyos mértékig átgondolt, ellenőrzött adatokkal tudok dolgozni, amelyek talán nem minden esetben felelnek meg a valóságnak. Ennek ellenőrzése lehetetlen, azonban nagy segítséget jelent a valóságtól eltérő adatok feldolgozásában az, hogy a projekt résztvevőjeként több tucat kutatóponton készítettem interjúkat.

A jelen dolgozatban vizsgált kutatópontok, zárójelben a gyűjtők nevével: Egyházásrádóc (N. Fodor János, Kocsis Zsuzsanna, Lukács Gabriella, Parapatics Andrea, Schultz Judit), Viszák (Ambrus Lehet, Kocsis Zsuzsanna), Pakod (Ambrus Lehel, Kocsis Zsuzsanna, Sarus Tímea, Szilasi Eszter) és Szentgyörgyvölgy (Bárth János, Schultz Judit). A kutatópontok rövidítései az idézetek forrásának jelölésében: Ehr., Vi., Pak., Sztgyv.

Mint az 1. táblázatból is kiolvasható, mindkét megye mindkét településén 18-18, összesen 36 interjú készült, ebből 16 férfi és 20 női adatközlővel. A legfiatalabb 31 éves, a legidősebb 84 éves volt (többen is) a felvétel időpontjában. Egyházásrádócon nem készült interjú 70 évesnél idősebbel. A legtöbb adatközlő legmagasabb iskolai végzettsége 8 általános iskolai osztály, ketten 6 osztályt végeztek, hárman szakmunkásképzőt, négyen szakiskolát, négyen ipari iskolát, hárman tettek érettségi vizsgát, egy fő technikumot végzett és további egy fő főiskolát.

A Vas megyei Egyházásrádóc község három, korábban önálló település egyesítésével jött létre, népessége így haladja meg az ezer főt. Mindössze 10 km-re van Körmendtől, és csupán 18-20 km-re fekszik Szombathelytől és Vasvártól is. Viszák teljes népessége nem éri el a 300 főt. Körmendtől 20, Szentgotthárdtól 30, Zalaegerszegtől 35-40 km-re fekszik. A Zala megyei Pakodon ezer főnél kevesebben laknak, a településtől 20-30 km-re található (különböző irányokban) Zalaegerszeg, Vasvár, Jánosháza és Sümeg. A kb. 400 fős Szentgyörgyvölgy határ menti település, szomszédos falvai már Szlovéniához tartoznak. A legközelebbi város a környékén a tőle 20 km-re található Lenti. A négy kutatópontból egyedül Egyházásrádóc fekszik főúton, a 86-os mentén.

Az interjúk vonatkozó részeinek lejegyzése után a válaszokat adatközlőnként a megfelelő kérdésekhez csoportosítva táblázatokba rendeztem. (Ez már 4 kutatópont 36 interjúja esetén is nagy méreteket ölt, így tanulmányokban, illetve papíralapúan nem közölhető.) A válaszokat saját kezűleg dolgoztam fel és elemeztem,

hogya a szubjektív adatokat átfogó és így megfelelő módon értelmezhessem, figyelembe véve például az adatközlők nevetését, hangsúlyait, hezitálását vagy éppen nyomatékosítás gyanánt (és nem vagy nem csupán megakadásjelenségként) elhangzó szóismétléseit, valamint egy válasz első szavait, mondatait követő kiegészítéseket, módosításokat is, ami több esetben jellemző volt (erről l. alább is). Több interjúban előfordult viszont, hogy egy-egy kérdés kimaradt, vagy elhangzott ugyan, de az adatközlő voltaképpen nem (akár hosszas magyarázatával sem) válaszolta meg.

4.3. *Eredmények*

A válaszok a legtöbb itt vizsgált kérdés esetén hasonló arányú eredményeket hoztak a négy kutatóponton. Elemzésük során több véleményt is idézek az adatközlőktől az alábbiakban, mert meggyőződésem, hogy az élőnyelvi kutatásokat a statisztikai adatokkal reprezentált eredmények mögött álló, az azok forrásaként szolgáló emberi gondolatok teszik valóban élővé, megfelelően értelmezhetővé és még tanulságosabbá, további kutatások számára is. A válaszokat általában a spontán beszédre jellemző és az interjúhelyzettől különösen motivált megakadásjelenségek többsége nélkül közlöm, zárójelben megadva az idézett adatközlőknek az 1. táblázat összesítésében is szereplő információit.

A vizsgált nyugat-dunántúli adatközlők háromnegyede (72%) úgy gondolja, van tájszólás a településükön. Ezt viszont csak 17%-uk tartja szebbnek a többinél, közel felük (47%) semleges viszonyul a kérdéshez, hangsúlyozva annak szubjektív voltát. Többen általában mások jelzéseiből tudják valamennyire, hogy beszédmódjuk eltér a köznyelvitől, illetve más területekről. „...akárhova megyünk, mindig nevettek, meg mondták... meg azt is szokták mondani, hogy »Vas megye – Vasvár...«, ugye, mert, ugye, ez a kettő, aztán hogy hát ezek Vas megyeiek, hogy mér mondták... [...] sőt még nem is úgy mondták, hogy *Vas megyeiek*, hanem hogy *Vasz megyeiek*, valahogy így, hát nem tudom, hogy miért, fogalmam nincs, hogy erősebben ejtjük-e az *s*-et vagy az *r*-et, vagy nem tudom én” (Ehr., 63, n, 8 o.).

A megkérdezettek 70%-ának tetszik az ottani beszédmód, heten viszont inkább csak a megszokottként utaltak rá, szintén semleges. „Ezt szokta meg az ember, itt nőttek föl. Itt öregedtem meg” (Pak., 62, f, 8 o.). „Szeretem, szeretem. Mer megértem rendesen. Én abba nevelkedtem, hogy megértem” (Vi., 69, n, 8 o.). Megjegyzendő, hogy valakinek viszont éppen azért tetszik a települése beszédmódja, mert kevésbé tájszólásosnak tartja a környékeliekhez képest. „Hát azért valamivel [szebben beszélnek itt]. Innen a faluból, azért tényleg megint csak azt mondom, hogy rendszeresebben bejártak a városba a szomszéd településről. [...] Hát, hogy mondjam, nem olyan falusiasan beszélnek már. Mert, ugye, sokan mondják, hogy »Volt Pesten, már affektál!«” (Ehr., 68, f, ér.). Az idézet jól példázza azt is, hogy az adatok hiteles feldolgozásához és az adekvát leíráshoz gyakran nem elegendő

csupán az első válasz, az első mondatok felhasználása és lejegyzése. Az adatközlők döntő többsége, 81%-a úgy tartja, a helyi szokás szerint beszél családi körben, csupán egy fő érzekelte beszédmódját a televízióban, rádióban hallhatóhoz hasonlóan, két adatközlő szerint pedig nincs különbség a kettő között. A legtöbben (78%) nem hallottak olyan esetről, amikor a település lakóit csúfolták volna beszédmódjuk miatt.

Háromnegyedük különbséget érzékel a településen élő fiatalabbak és idősebbek beszédmódja között, viszont csupán 50%-uk gondolja úgy, hogy csak az idősebbek beszélnének tájszólásban, harmaduk (31%) szerint a fiatalokra is jellemző, igaz, sokak szerint kisebb mértékben is. Ezzel teljes mértékben egybecseng a következő kérdésre adott válaszuk: csupán 33%-uk tartja úgy, hogy a tájszólás (bizonyos mértékig) megmarad a településen, és 50%-uk szerint eltűnik. Hárman nem bocsátkoztak jóslatokba. Az adatközlők háromnegyede sajnálná, ha ez bekövetkezne, hatan viszont semleges viszonyulnak a kérdéshez, mondván: „Nekem, aranyosom, már olyan mindegy” (Pak., 83, n, 6 o.). A legtöbben a régi tudás (pl. kovácmesterség) elfelejtéséhez kötötték a tájszólás(ok) visszaszorulását, valaki egyenesen műemlékként utalt rá (Sztgyv., 84, n, 6 o.), ezért sajnálnák, ha eltűnne. „Azért jó dolog, hogyha az ember valamit tud a régi múltból is, hogy mit hogyan neveztek [...] régi tárgyakat, régi szakmákat, hogyan működtek” (Ehr., 31, f, szakm.). Mások felmenőik és saját maguk majdani emlékezetét látják abban, ha gyermekeik, unokáik részben megőrzik a tőlük is tanult beszédmódot. „Hát én sajnálnám. [...] Hát azért, mert én, én valahogy úgy voltam vele, nekem még most is előjönnek azok a régi gyerekkori emlékek, nagyszülőkkel, hogy mit szoktak csinálni meg mit főztek, merre mentek” (Sztgyv., 51, n, ip.). „Hát azért azt azért nem szeretném, mert azért azért egy kicsit gondoljanak még miránk is, úgy a fiatalok, ugye, hogy azért mégis azért ezek se voltak annyira utolsók, ugye. Nem?” (Ehr., 63, n, 8 o.). Végül egy másik szempontot is felhozó, sokatmondó gondolat a kérdésről: „Az sajnálnám, ha kihalna, de az, hogy vala...hogy szépen beszéljenek az emberek, arra meg nagyon-nagyon nagy szükség lenne. Tehát helyesen” (Pak., 58, n, főisk.).

Arról, hogy városban, hivatali ügyintézés során változtatnak-e beszédmódjukon, fele-fele arányban válaszoltak igennel és nemmel. „Hát igen, a hivatalos ügyben az ember kicsit felveszi az úgynevezett jómodorságát, és kiejtésben és tájszólásban is igyekszik ezeket mellőzni, az ilyen dolgokat szóban meg kiejtésben is, ami erre a tájra jellemző. Sajnálom, de így van” (Pak., 55, f, ér.). „Hát azért, ha elmegyek hazulról, azért az ember fölöltözik is, ugye, nem így van, mind ahogyan itthon van, hanem [...] szerintem az alkalomhoz illően kell felöltözni is meg beszélni is [...] meg viselkedni is” (Ehr., 63, n, 8 o.). Olyan is volt, aki azt felelte, próbálna másként beszélni ilyenkor, de nem tud (Vi., 69, n, 8 o.). Öt adatközlő (három egyházasrádóci és két viszáki) emlékszik olyan esetre, amikor megszólták

beszédmódja miatt, ebből valakit saját gyermekei, unokái, valakit pedig a kórházban, „azér, mer én voltam a buta, azt mondtam, *gyüttem*. Hát kinevettek érte, hogy *gyüttem*” (Vi., 40, n, szakisk.). 81%-uknak viszont nem volt kellemetlen élményük ezzel kapcsolatban saját bevallásuk szerint, legfeljebb érdeklődtek iránta mások, vagy felismerték ennek alapján, hogy nagyjából hol élhetnek. Csupán egy (az előző kérdésre is igennel felelő, viszáki) adatközlő válaszolta azt, hogy szégyenkezett már nyelvjárási háttere miatt. Jellemzőbbek voltak a következő típusú válaszok: „Most hiába szégyellem, ha így beszélek” (Sztgyv., 65, n, 8 o.). „Nem, hát nem szégyelltem. Értsék hozzám, aztán jólvan. Hát én már öreg vagyok. [...] Nem szégyellettem. Hát paraszt vagyok, falusi, hozzám értették talán” (Pak., 83, n, 6 o.).

Végül arra a kérdésre, hogy ők csúnyának tartják-e valamely másik település beszédmódját (a gyűjtők egyértelművé tették, hogy ezen nem a trágár stílus értendő), szintén sok olyan válasz született, amelyek a megítélés szubjektivitását hangsúlyozták, azt, hogy ami az ő számukra különös, a megszokottól eltérő, vagy akár nehezebben érthető, hibásnak tűnő, az valaki számára természetes, és fordítva: mások számára is különös lehet az, ami az adatközlők anyanyelvjárása. Sokan tehát önmagukat is nyelvi toleranciára intik annak a tudatában, hogy ők maguk is csupán egyféle változatot használnak a sok közül. 58%-uk szerint nincs olyan település, ahol csúnyán beszélnék a magyar nyelvet, további 11%-uk nem tudott vagy nem akart válaszolni erre, és csupán nyolc fő válaszolt igennel és mondott konkrét régiót, települést példaként.

Az egyes kérdésekre adott válaszok megoszlása, mint említettem, általában mind a négy kutatóponton nagyjából hasonló volt. Az egyetlen eltérés annak a kérdésnek a vonatkozásában született, hogy városban, hivatalos helyeken is ugyanúgy beszélnek-e az adatközlők, mint lakóhelyükön. A Zala megyei Pakodon és a Vas megyei Viszákon egyaránt az „igen”-ek száma volt magasabb, előbbi kutatóponton például kiugróan (8 igen, 2 nem), míg Szentgyörgyvölgyön és Egyházásrádócon éppen fordított volt az arány, előbbi kutatóponton szintén kiugróan (1 igen, 7 nem). Egyházásrádócról többen beszámoltak arról, hogy csúfolták a település lakóit beszédmódjuk miatt, és azok közül, akik arra a kérdésre ugyan nemmel válaszoltak, szintén többen elmesélték, hogy gyakran hallják a „Vasz megye, Vaszvár, ott terem a legvár” mondókát, miután megszólalnak egy másik környezetben.

4.4. Következtetések

A hipotézisek a négy vizsgált nyugat-dunántúli kutatóponton csak részben igazolódtak. Az adatközlők általában tudatában vannak saját és településük nyelvhasználatának legfeltűnőbb regionális jegyeivel. Lakóhelyük beszédmódját a legtöbben kedvelik. Más régiók nyelvhasználati különbségeit érzékelik, viszont általában nem értékelik pozitívan vagy negatívan, hanem tisztában vannak a megítélés szubjektív

voltával, azzal, hogy ami az ő számukra különös, az mások számára természetes lehet, és fordítva: megtapasztalták már, hogy ami számukra a megszokott, az valakinek érdekes lehet mind hangzásában és nyelvtanában, mind szókészletében. Ezek az élményeik csak kevés adatközlőnek okoztak kellemetlen pillanatokot, tehát ez a hipotézis nem igazolódott meggyőzően. A szituatív nyelvváltozati kódváltásra vonatkozó feltételezés szintén nem igazolódott maradéktalanul, legalábbis az adatközlők önreflexiója és önbevallása szerint: fele-fele arányban válaszolták azt, hogy városban, hivatalos helyen másként beszélnének, mint otthon, családi körben. A tájszólást csak az adatközlők fele tulajdonítja az időseknek, harmaduk szerint a fiatalokra is jellemző lehet, ezzel összhangban a tájszólás eltűnését is csak az adatközlők fele jósolja. Ezt háromnegyedük sajnálná, a tanulmány 2. pontjában említett szempontok szerint.

A nyugat-dunántúli eredményeket (36 adatközlő) összevetve a már rendelkezésre álló közép-dunántúliakkal (51 adatközlő Kapolcs, Magyargencs, Tapolcafő, Dad, Bakonyszentlászló, Vörs, Felsőnyék és Soponya kutatópontokról, részletesen l. Parapatics, 2020a; 2020b), a következők mondhatók el. A két területen azonos vagy nagyon hasonló eredmények születtek a legtöbb kérdéssel kapcsolatban, így arról, hogy kedvelik-e, illetve szebbnek tartják-e saját településük beszédmódját másokéhoz képest, hogy van-e különbség a fiatalok és az idősek nyelvhasználata között, hogy megmarad-e szerintük a tájszólás a településen, és ha nem, sajnálnák-e, továbbá, hogy megszólták-e már őket, illetve szégyellték-e valaha magukat emiatt.

Feltűnőbb eltérés a két terület között csupán három kérdés esetén figyelhető meg. A közép-dunántúli adatközlők kevésbé tudatosak saját és településük nyelvhasználatának regionális meghatározottságát illetően (iskolai végzettségtől függetlenül), ott összesítve csupán a megkérdezettek kevesebb mint fele (49%) tartotta úgy, hogy a településeken egyáltalán beszélnének tájszólásban, szemben a nyugat-dunántúli adatközlők 72%-ával. Ebből is következően a vizsgált közép-dunántúliak kimagasló, 80%-a ugyanúgy beszél állítása szerint városban, hivatalos helyeken, mint otthonában, szemben a nyugat-dunántúliak körében kapott 50%-os eredménnyel. A közép-dunántúliak közül kevesebben számoltak be (csupán 1 fő, ami 2%-ot tesz ki) arról, hogy csúfolták volna őket beszédmódjuk miatt, igaz, hogy ez a szám a nyugat-dunántúli kutatópontokon sem nagyon magas, 6 fő, ami 17%-nak számít. A közép-dunántúliaktól mégis több olyan válasz érkezett a szituatív nyelvváltozati kódváltással kapcsolatban, amelyek a hivatalos szituációkban, idegenek előtt használt nyelvi formák „normálisabb” voltát emelték ki, amelytől „finomabb”, „korrektebb”, „intelligensebb”, „értelmesebb” embereknek érezték magukat az adatközlők.

5. Kitekintés

A más régiók nyelvhasználata fölötti ítélkezéssel kapcsolatos, a fenti eredményekkel megcáfolt hipotézis alapját a részt vevő megfigyeléssel gyűjtött adatok sokaságán túl friss kutatási eredmények nyújtották. A nyelvjárási háttér napjainkban is létező megbélyegzését igazoló vizsgálatok diplomás pedagógusok (vö. pl. Jánk, 2019; Dudics Lakatos, 2020; Németh, 2020; Parapatics, 2020a), valamint egyetemi hallgatók (i. m.) attitűdjeit tárták fel. E munkák szerint a tanárok és az egyetemisták jó része egyaránt előítéletesen gondolkodik a nyelvjárási színezetű beszédéről és beszélőkről. Ez a tanárok esetén gyakran negatív nyelvi diszkriminációhoz is vezet, például a tanulók értékelésében, tudattalanul is. Ugyan a felmért pedagógusok különböző időszakokban különböző információkat tanulhattak az anyanyelvről és az anyanyelvi nevelésről, a jelenleg érvényben lévő Nemzeti alaptanterv előírásai a nyelvi sokféleség és a regionális nyelvi értékek elfogadásáról, megbecsüléséről (i. m.) ugyanúgy vonatkoznak minden gyakorló tanárra, miként az egyetemistákra, akik csupán néhány hónappal vagy évvel az adatgyűjtés előtt tanultak e kérdésekről a köznevelés résztvevőiként. Az elvárásoknak azonban nehéz megfelelni ismeretek hiányában.

Az ÚMNYA. projekt során felkeresett adatközlők döntő része ennél alacsonyabb iskolázottságú, sokan pedig idősebb koruk folytán sem hallhattak iskolai keretek között a nyelvi változatosság témaköréről és a nyelvi toleranciáról. A szociolingvisztikai kérdésekre adott válaszaik gyakran metanyelvi ismereteik hiányáról vagy bizonytalanságáról adnak számot. Sokan mégis olyan hozzáállással viszonyulnak saját maguknak és más vidékek lakóinak a nyelvhasználatához, a magyar nyelv variabilitásához, amelynek elsajátíttatása ma az iskolai (anyanyelvi) nevelés egyik fő célja. A kivételt éppen azoknak a – leginkább közép-dunántúli – kutatópontoknak a lakói képezték, ahol a többség nem érzékeli saját települése beszédmódjának regionális jegyeit. Ez pedig egy újabb érv a nyelvjárástani ismeretek iskolai tanítása mellett a szemléletformálás jegyében.

Az eredmények újabb kutatási kérdéseket is felvetnek (nem elfeledkezve az attitűdöket befolyásoló tényezők komplexitásáról): Különbözik-e a beszélők hozzáállása az itt elemzett kérdésekhez a magyar nyelvterület további pontjain? Milyen mértékben érvényesül a következő nemzedékek tagjainak attitűdformálásában a családi szocializáció, és milyenben az iskolai, amennyiben azok különböznek? További adatok bevonásával erősítendő az eddig feldolgozott mintából levonható következtetések: Van-e összefüggés a nyelvjárási háttér erőssége és a nyelvi sokszínűség kezelése között? Elfogadóbbak-e a nyelvi variabilitással szemben azok a beszélők, akik maguk is érzékelik saját nyelvhasználatuk különbözőségét a köznyelvi változattól?

Az Új magyar nyelvjárási atlasz lenyűgöző terjedelmű hanganyaga és kutató-pont-hálózata e kérdések megválaszolásához is kellő mennyiségű, friss adattal szolgálhat majd további kutatások és kutatók számára.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-21-5 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült. A szerző a tanulmány elkészítésekor a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíjában részesült.

Irodalom

1. Berente Anikó – Molnár Mária – Sinkovits Balázs 2016. Attitűd és nyelvi identitás két szegedi középiskola diákjainál. In: Czetter Ibolya et al. szerk. *VI. Dialektológiai Szimpozion: Szombathely, 2015. szeptember 2–4.* Szombathely–Nyitra: Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ – Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara. 135–144. o.
2. Dudics Lakatos Katalin 2020. Kárpátaljai magyar pedagógusok és tanítványaik metanyelvi ismereteiről. *Magyar Nyelvjárások* 58: 165–173. o.
3. Iglai Edit 2017. *Nyelvjárásközi egybevető vizsgálat a magyar nyelvjárások atlasza és az Új magyar nyelvjárási atlasz alapján.* Budapest: ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola.
4. Jánk István 2019. *Nyelvi előítéletesség és diszkrimináció a magyartanári értékelésben.* Nyitra: Konstantin Filozófus Egyetem Közép-Európai Tanulmányok Kara.
5. Kiss Jenő 2001. Az alkalmazott dialektológia: a nyelvjárások és az anyanyelvoktatás. In: Uő. szerk. *Magyar dialektológia.* Budapest: Osiris Kiadó. 145–156. o.
6. Kiss Jenő 2006. Egy új magyar nemzeti nyelvatlasz szükséges voltáról. *Magyar Nyelv* 112/2: 129–142. o.
7. Kiss Jenő 2010a. Előzetes az Új magyar nyelvjárási atlasz szociolingvisztikai tanulásaiból. *Magyar Nyelvőr* 134/4: 385–389. o.
8. Kiss Jenő 2010b. A New General Atlas of Hungarian Dialects is Forthcoming. *Studia Slavica Hungarica* 55/2: 303–306. o.
DOI: <https://doi.org/10.1556/sslav.55.2010.2.16>
9. Kiss Jenő 2017. A nyelvjárások. In: Tolcsvai Nagy Gábor szerk. *A magyar nyelv jelene és jövője.* Budapest: Gondolat Kiadó. 199–221. o.
10. *MNyA. = A magyar nyelvjárások atlasza 1–6.* Szerk. Deme László – Imre Samu. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1968–1977.
11. Németh Miklós 2020. A nyelvjárási beszéd megítélése a pedagógusok körében. *Anyanyelv-pedagógia* XIII/1. DOI: 10.21030/anyp.2020.1.3
12. Parapatics Andrea 2012. Nyelvi attitűdök a szlengről az Új magyar nyelvjárási atlasz adatközlőinek tükrében. In: Parapatics Andrea és Csernák-Szuhánszky Debóra

- szerk. *Félúton 7. A hetedik Félúton konferencia (2011) kiadványa*. Budapest: ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola. 1–11. o.
13. Parapatics Andrea 2020a. *A magyar nyelv regionalitása és a köznevelés*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
14. Parapatics Andrea 2020b. On Dialect Awareness in the Middle Transdanubian Region of Hungary. *Alkalmazott Nyelvtudomány* XX/1. 1–19. DOI: <http://dx.doi.org/10.18460/ANY.2020.1.002>
15. *RMNyA. Romániai magyar nyelvjárások atlasza* 1–11. Gyűjtötte és a kéziratot összeállította Murádin László. Szerk. Juhász Dezső [1–2.] Magyar Nyelvtudományi Társaság, [3–11.] Magyar Nyelvtudományi Társaság – Pharma Press Kiadó, Budapest, 1995–2010.
16. Schultz Judit megj. e. *Nyelvjárásgyűjtés XXI. század eleji falusi magyar közösségekben*.
17. Zelliger Erzsébet 2011. Nyelvjárások a peremvidéken és szórványban. In: Kolláth Anna és Gróf Annamária szerk. *Szépbe szőtt hit... Köszöntő könyv Varga József tiszteletére. Múratáj* 10/1–2: 289–295. o.
18. URL1: <http://umnya.elte.hu> (letöltés ideje: 2022. március 12.).

References

1. Berente Anikó – Molnár Mária – Sinkovits Balázs 2016. Attitűd és nyelvi identitás két szegedi középiskola diákjainál [Attitudes and language identity among students of two high schools in Szeged]. In: Czetter Ibolya et al. szerk. *VI. Dialektológiai Szimpozium: Szombathely, 2015. szeptember 2–4. [VI. Symposium of Dialectology: Szombathely, 2-4th September, 2015]* Szombathely–Nyitra: Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ – Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara. 135–144. o. (In Hungarian).
2. Dudics Lakatos Katalin 2020. Kárpátaljai magyar pedagógusok és tanítványaik metanyelvi ismereteiről [On the metalanguage knowledge of Hungarian teachers and their students in Subcarpathia]. *Magyar Nyelvjárások [Hungarian Dialects]* 58: 165–173. o. (In Hungarian).and
3. Iglai Edit 2017. *Nyelvjárásközi egybevető vizsgálat A magyar nyelvjárások atlasza és az Új magyar nyelvjárási atlasz alapján [Comparative interdialect study based on Hungarian Dialect Atlas and the New Hungarian Atlas of Hungarian Dialects]*. Budapest: ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola. (In Hungarian).
4. Jánk István 2019. *Nyelvi előítélet és diszkrimináció a magyartanári értékelésben [Linguistic prejudice and discrimination in pedagogical evaluation of Hungarian teachers]*. Nyitra: Konstantin Filozófus Egyetem Közép-Európai Tanulmányok Kara. (In Hungarian).
5. Kiss Jenő 2001. Az alkalmazott dialektológia: a nyelvjárások és az anyanyelvoktatás [Applied dialectology: regional dialects and mother tongue education]. In: Uó. szerk. *Magyar dialektológia [Hungarian dialectology]*. Budapest: Osiris Kiadó. 145–156. o. (In Hungarian).

6. Kiss Jenő 2006. Egy új magyar nemzeti nyelvatlasz szükséges voltáról [On why a new Hungarian linguistic atlas is necessary]. *Magyar Nyelv [Hungarian Language]* 112/2: 129–142. o. (In Hungarian).
7. Kiss Jenő 2010a. Előzetes az Új magyar nyelvjárás atlasz szociolingvisztikai tanulságaiból [A preview of sociolinguistic lessons to be drawn from the New Hungarian Dialect Atlas]. *Magyar Nyelvőr [Hungarian Language Guard]* 134/4: 385–389. o. (In Hungarian).
8. Kiss Jenő 2010b. A New General Atlas of Hungarian Dialects is Forthcoming. *Studia Slavica Hungarica* 55/2: 303–306. o.
DOI: <https://doi.org/10.1556/sslav.55.2010.2.16>
9. Kiss Jenő 2017. A nyelvjárások [Regional dialects]. In: Tolcsvai Nagy Gábor szerk. *A magyar nyelv jelene és jövője [The present and the future of Hungarian]*. Budapest: Gondolat Kiadó. 199–221. o. (In Hungarian).
10. *MNyA.* = *A magyar nyelvjárások atlasza 1–6. [The General Atlas of Hungarian]* Szerk. Deme László – Imre Samu. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1968–1977. (In Hungarian).
11. Németh Miklós 2020. A nyelvjárás beszéd megítélése a pedagógusok körében [The attitude towards dialectal speech among teachers]. *Anyanyelv-pedagógia [Mother tongue pedagogy]* XIII/1. DOI: 10.21030/anyp.2020.1.3
12. Parapatics Andrea 2012. Nyelvi attitűdök a szlengről az Új magyar nyelvjárás atlasz adatközlőinek tükrében [Language attitudes towards slang of the participants of the New General Atlas of Hungarian Dialects]. In: Parapatics Andrea és Csernák-Szuhánszky Debóra szerk. *Félúton 7. A hetedik Félúton konferencia (2011) kiadványa [Félúton 7. Proceedings of the seventh Félúton conference (2011)]*. Budapest: ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola. 1–11. o. (In Hungarian).
13. Parapatics Andrea 2020a. *A magyar nyelv regionalitása és a köznevelés. Tények, problémák, javaslatok. [The regionality of Hungarian and the public education. Facts, problems and recommendations]*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. (In Hungarian).
14. Parapatics Andrea 2020b. On Dialect Awareness in the Middle Transdanubian Region of Hungary. *Alkalmazott Nyelvtudomány [Hungarian Journal of Applied Linguistics]* XX/1: 1–19. DOI: <http://dx.doi.org/10.18460/ANY.2020.1.002>
15. *RMNyA.* = *A romániai magyar nyelvjárások atlasza 1–11. [The Atlas of Hungarian Dialects in Romania]*. Gyűjtötte és a kéziratot összeállította Murádin László. Szerk. Juhász Dezső [1–2.] Magyar Nyelvtudományi Társaság, [3–11.] Magyar Nyelvtudományi Társaság – Pharma Press Kiadó, Budapest, 1995–2010. (In Hungarian).
16. Schultz Judit in progress. *Nyelvjárásgyűjtés XXI. század eleji falusi magyar közösségekben [Dialect data collection among Hungarian village communities in the beginning of the 21st century]*. (In Hungarian).
17. Zelliger Erzsébet 2011. Nyelvjárások a peremvidéken és szórványban [Regional dialects in peripheral regions and diasporas]. In: Kolláth Anna és Gróf Annamária szerk. *Szépbe szőtt hit... Köszöntő könyv Varga József tiszteletére [Celebrating book in honour of József Varga]*. *Muratáj* 10/1–2: 289–295. o. (In Hungarian).
18. URL1: <http://umnya.elte.hu> (Accessed: 12 March 2022)

Nyugat-magyarországi beszélők nyelvi-nyelvjárási attitűdjei. Részeredmények

Parapatics Andrea, PhD. habil. Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar Magyar és Alkalmazott Nyelvtudományi Intézet, egyetemi docens; parapatics.andrea@mftk.uni-pannon.hu. ORCID: 0000-0002-1711-0885.

A tanulmány az Új magyar nyelvjárási atlasz koncepciójához 2007 és 2012 között rögzített hangfelvételek közül a nyugat-magyarországi szociolingvisztikai interjúkkal foglalkozik.

A Magyar Tudományos Akadémia által finanszírozott, szervezetileg az Eötvös Loránd Tudományegyetemhez tartozó Geolingvisztikai Kutatócsoport munkájával megvalósuló projekt a dialektológiai jelenségek felmérése mellett szociolingvisztikai kérdésekről is faggatta az adatközlőket a magyar nyelvterület számos kutatópontján. Például: Beszélnek-e itt, ezen a településen tájszólásban? Szebben beszélnek itt, mint a szomszéd településeken? Ugyanúgy beszél városban vagy hivatalos helyen is, mint otthon, családi körben? Előfordult, hogy megszólták nyelvjárási beszédmódja miatt?

Tekintettel arra, hogy a több tízezer órányi archívum feldolgozása máig nem történt meg szisztematikusan és átfogó módon, a dolgozat első fele első ízben közöl számszerű és részletes adatokat arról, hogy miként valósult meg a gyűjtést végző kutatócsoport tervezett programja a gyakorlatban, egyelőre a nyugat-magyarországi kutatópontok vonatkozásában. A tanulmány második fele az ezen a területen rögzített szociolingvisztikai interjúk elemzésével részeredményeket ismertet a megkérdezettek nyelvi-nyelvjárási tudatáról, attitűdjeiről, nyelvhasználatáról.

A tanulmány által pontosabb képet kapunk arról, hogy milyen konkrétumokkal számolhatunk az Új magyar nyelvjárási atlasz projekt hangarchívumában, továbbá arról, hogy a rögzített adatok mit árulnak el a XXI. század eleji nyugat-magyarországi beszélők közösség nyelvi mentalitásáról. Ez pedig csupán az egyik kutatási kérdéskör az archívum által nyújtott számos lehetőség közül.

Kulcsszavak: *nyelvatlasz, nyelvi attitűd, nyelvi tudat, nyelvjárás, regionalizmus, szociodialektológia, szociolingvisztika*

Мовно-діалектна аттїтуда мешканців Західної Угорщини. Часткові результати

Андрея Парапатич, доктор габілітований. Паннонський університет, факультет сучасної філології та соціальних наук, Інститут угорської та прикладної лінгвістики, доцент; parapatics.andrea@mftk.uni-pannon.hu. ORCID: 0000-0002-1711-0885.

У публікації проаналізовано соціолінгвістичні інтерв'ю із Західної Угорщини, зафіксовані серед аудіоматеріалів концепції «Нового атласу діалектів угорської мови» у 2007 та 2012 роках.

Проект, який фінансувався Академією наук Угорщини і був реалізований геолінгвістичною дослідницькою групою при Науковому університеті ім. Лоранда Етвеша, крім діалектологічних явищ вивчав думку респондентів із

соціолінгвістичних питань. Наприклад: Чи розмовляють тут, у Вашому населеному пункті, діалектом? Тут говорять гарніше, ніж у сусідніх селах? Ви розмовляєте однаково у місті чи офіційній установі та вдома, в родинному колі? Чи траплялося, що Вам робили зауваження через вживання діалектизмів?

Зважаючи на те, що до сьогодні не відбулося систематичної та повної обробки архіву в десятки тисяч годин, у першій частині публікації наведено числові та детальні дані, як вдалося дослідницькій групі, яка проводила збір матеріалу, реалізувати заплановану програму на практиці. Наразі йдеться тільки про центри досліджень у Західній Угорщині. У другій частині публікації представлено часткові результати аналізу соціолінгвістичних інтерв'ю, зафіксованих на цій території, про мовну-діалектичну свідомість, аттїтюд, мововживання респондентів.

Завдяки нашому дослідженню можна отримати точнішу картину того, на які конкретні речі можна розраховувати в аудіо архіві проекту «Новий атлас діалектів угорської мови», а також про те, яким є мовний менталітет мешканців Західної Угорщини початку XXI століття. Це всього лише одне з численних питань, відповідь на які можна отримати, досліджуючи згаданий архів.

Ключові слова: *мовний атлас, мовна аттїтюд, мовна свідомість, діалект, регіоналізм, соціодіалектологія, соціолінгвістика*

Language attitudes towards dialects of Western Hungarian speakers.

Partial results

Andrea Parapatics, PhD. habil. University of Pannonia Faculty of Modern Philology and Social Sciences Institute of Hungarian and Applied Linguistics, associate professor; parapatics.andrea@mftk.uni-pannon.hu. ORCID: 0000-0002-1711-0885.

The paper deals with sociolinguistic interviews that were recorded in Western Hungary as part of the 'New General Atlas of Hungarian' project between 2007 and 2012.

The project, funded by the Hungarian Academy of Sciences and organized by the Geolinguistics Research Group of the Eötvös Loránd University, asked the participants about sociolinguistic issues at several data collection sites in the Hungarian language area, in addition to surveying dialectological phenomena. For example: Do you speak dialects here in this town? Do they speak better here than in the neighboring settlements? Do you speak in the same way in a city or official place as at home, in a family circle? Have you ever been mocked because of your dialect speech?

Given that tens of thousands of hours of the recordings have not yet been processed in a systematic and comprehensive way, the first half of the study provides numerical and detailed data on how the planned program of the research group was realized in practice regarding, for the time being, the Western Hungarian data collecting sites. The second half of the study presents partial results on the language and dialect awareness, attitudes and use of the respondents by analysing the sociolinguistic interviews recorded in this area.

The study provides a more accurate description of the specifics in the archive of the 'New General Atlas of Hungarian' project, as well as what the recorded data reveal on the

linguistic mentality of the Western Hungarian speech community in the beginning of the 21st century. This is just one of the numerous research topics offered by the archive.

Keywords: *dialect, language attitudes, language awareness, linguistic atlas, regionalism, sociodialectology, sociolinguistics*